

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΣΕ ΕΛΑΣΣΟΝΑ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του, στις 3 Μαΐου 2017, με την ακόλουθη σύνθεση : Ανδρονίκη Θεοτοκάτου, Πρόεδρος, Μαρία Βλαχάκη, Γεωργία Μαραγκού και Κωνσταντίνος Κωστόπουλος, Αντιπρόεδροι, Γεώργιος Βοΐλης, Βασιλική Ανδρεοπούλου, Ασημίνα Σαντοριναίου, Κωνσταντίνα Ζώη, Γεωργία Τζομάκα, Βιργινία Σκεύη, Βασιλική Σοφιανού (εισηγήτρια), Δέσποινα Τζούμα, Αργυρώ Μαυρομάτη, Κωνσταντίνος Κρέπης και Γεωργία Παπαναγοπούλου, Σύμβουλοι. Επίσης μετείχαν οι Σύμβουλοι Βασιλική Προβίδη, Ασημίνα Σακελλαρίου, Ευαγγελία Σεραφή, Ειρήνη Κατσικέρη και Νεκταρία Δουλιανάκη, ως αναπληρωματικά μέλη. Γραμματέας η Ελένη Αυγουστόγλου.

Γενικός Επίτροπος Επικρατείας : Μιχαήλ Ζυμής.

Για να δικάσει την από 26.5.2014 (αριθμ. κατάθ. .../2014) αίτηση, για αναίρεση της 4910/2013 απόφασης του V Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, του ..., κατοίκου ... (οδός ...), ο οποίος παραστάθηκε διά δηλώσεως του άρθρου 133 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας της πληρεξουσίας δικηγόρου του Μαρίας Λοΐζου (ΑΜ/ΔΣΑ 21289).

Κ α τ ά του Ελληνικού Δημοσίου, το οποίο εκπροσωπεί νόμιμα ο Υπουργός Οικονομικών, που παραστάθηκε δια του Νομικού Συμβούλου του Κράτους Νικολάου Καραγιώργη.

Με τη .../20.8.2009 πράξη του Γενικού Επιτελείου Στρατού (Διεύθυνση Οικονομικού/3^α) καταλογίστηκε εις βάρος του αναιρεσειόντος, Λοχαγού Υγειονομικού Ιατρών (ΥΙ) ε.α., το ποσό των 166.920 ευρώ, για την αποκατάσταση ισόποσης ζημίας που φέρεται ότι υπέστη το Ελληνικό Δημόσιο λόγω της αποχώρησής του από τις Ένοπλες Δυνάμεις πριν από τη συμπλήρωση του απαιτούμενου από τις διατάξεις του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 του ν. 3257/2004, χρόνου υποχρεωτικής παραμονής του σ' αυτές.

Με την αναιρεσιβαλλόμενη 4910/2013 απόφαση του V Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου έγινε εν μέρει δεκτή έφεση του ήδη αναιρεσειόντος, μεταρρυθμίστηκε η ως άνω πράξη και περιορίστηκε το ποσό του καταλογισμού σε ογδόντα οκτώ χιλιάδες εννιακόσια δεκαεπτά ευρώ (88.917 ευρώ).

Με την υπό κρίση αίτηση ζητείται η αναίρεση της ανωτέρω απόφασης του V Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Κατά τη συζήτηση που ακολούθησε το Δικαστήριο άκουσε:

Τον Σύμβουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, για το αναιρεσίβλητο Ελληνικό Δημόσιο, που ζήτησε την απόρριψη της αίτησης και

Τον Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο, ο οποίος πρότεινε, επίσης, την απόρριψη αυτής.

Η πληρεξούσια δικηγόρος του αναιρεσειόντος, με την από 2.5.2017 δήλωσή της, ζήτησε να συζητηθεί η υπόθεσή της χωρίς την παρουσία της.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το Δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη, με παρόντα τα τακτικά μέλη που έλαβαν μέρος στη συζήτηση της υπόθεσης, εκτός από τον Αντιπρόεδρο Κωνσταντίνο Κωστόπουλο και τους Συμβούλους Γεώργιο

Βοΐλη, Ασημίνα Σαντοριναίου, Βιργινία Σκεύη και Γεωργία Παπαναγοπούλου, που είχαν κώλυμα (άρθρα 11 παρ. 2 του Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4129/2013 και 78 παρ. 2 του π.δ. 1225/1981). Για τη νόμιμη συγκρότηση της Ελάσσονος Ολομέλειας, στη διάσκεψη μετείχαν επίσης οι Σύμβουλοι Βασιλική Προβίδη, Ασημίνα Σακελλαρίου και Ευαγγελία Σεραφή (αναπληρωματικά μέλη).

Αφού μελέτησε τα σχετικά έγγραφα και

Σκέφθηκε κατά το νόμο

Αποφάσισε τα εξής:

1. Η υπό κρίση αίτηση για αναίρεση της 4910/2013 οριστικής απόφασης του V Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, για τη συζήτηση της οποίας καταβλήθηκε το νόμιμο παράβολο (βλ. το υπ' αριθμ. ..., σειράς Θ', διπλότυπο είσπραξης της Δ.Ο.Υ. ...), έχει ασκηθεί εμπρόθεσμα και εν γένει νομότυπα. Επομένως, πρέπει να γίνει τυπικά δεκτή και να ερευνηθεί περαιτέρω κατά το βάσιμο των λόγων αυτής.

2. Σύμφωνα με την απορρέουσα από την αρχή του κράτους δικαίου αρχή της αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται πλέον και ρητά στο άρθρο 25 παρ.1 εδ. γ' του Συντάγματος, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, το οποίο ορίζει ότι: «Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας», οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι

πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το παρόν Δικαστήριο, ασκώντας έλεγχο συνταγματικότητας του εφαρμοσθέντος νόμου, κρίνει αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή, κατά την στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, οπότε και αποφαινεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη. Ειδικότερα δε, όταν θεσπίζονται ή επιβάλλονται δυσμενή μέτρα ή κυρώσεις σε βάρος των διοικουμένων, απαιτείται να λαμβάνονται υπ' όψη κριτήρια αντικειμενικά που δικαιολογούνται από λόγους δημοσίου συμφέροντος. Τα θεσπιζόμενα ή καθ' οιονδήποτε τρόπο επιβαλλόμενα επαχθή μέτρα ή κυρώσεις απαιτείται να είναι μόνο τα αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να τελούν σε άμεση συνάφεια όχι μόνο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, αλλά και προς το αντικείμενο της ρύθμισης ή του επιβαλλόμενου μέτρου. Επομένως, όλα τα μέσα άσκησης της κρατικής εξουσίας, ο νόμος, η δικαστική απόφαση και η διοικητική πράξη, απαιτείται να πληρούν τα κριτήρια της εν λόγω αρχής, να είναι δηλαδή:

- α) πρόσφορα και κατάλληλα για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου σκοπού,
- β) αναγκαία, υπό την έννοια ότι για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου δημοσίου σκοπού δεν είναι δυνατή η επιλογή άλλου εξίσου αποτελεσματικού, αλλά λιγότερου επαχθούς, μέτρου και
- γ) αναλογικά, να τελούν σε εσωτερική αλληλουχία με τον επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε η αναμενόμενη ωφέλεια να μην

υπολείπεται της προκαλούμενης από αυτά βλάβης. Σε αντίθετη περίπτωση, αν το επιβαλλόμενο μέτρο ή η κύρωση, από τη φύση τους σε συνάρτηση και με τον χρόνο στον οποίο επιβάλλονται, είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας, που υπερακοντίζουν καταδήλως τον επιδιωκόμενο σκοπό, συνεπάγονται, δηλαδή, μειονεκτήματα που είναι δυσανάλογα προς τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την εξυπηρέτηση του δημοσίου σκοπού, αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και η σχετική διάταξη που τα προβλέπει ή η διοικητική πράξη που τα επιβάλλει είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρες (βλ. ΕΣ Ολ. 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229, 228/2014, ΑΠ Ολ. 5/2013).

3. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 1426/1984 (Α' 32) και έχει αυξημένη τυπική ισχύ (άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος), ορίζει στο Μέρος Ι ότι: «Τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουν, ως αντικειμενικό σκοπό της πολιτικής τους να συνεχίσουν με όλα τα χρήσιμα μέσα, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, την επίτευξη προϋποθέσεων για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης των ακόλουθων δικαιωμάτων και αρχών: 1. Κάθε πρόσωπο θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να κερδίζει τη ζωή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα (...)», στο Μέρος ΙΙ, άρθρο 1 (“Δικαίωμα για εργασία”), ότι: «Για εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος για εργασία τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση: 1. (...) 2. Να προστατεύουν με αποτελεσματικό τρόπο το δικαίωμα του εργαζόμενου να κερδίζει τη ζωή του με εργασία που αναλαμβάνει ελεύθερα (...)» και στο Μέρος V, άρθρο 31 παρ. 1 (“Περιορισμοί”), ότι: «Τα δικαιώματα και οι αρχές που εξαγγέλλονται στο

Μέρος I, όταν θα εφαρμοστούν αποτελεσματικά και η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων και αρχών αυτών, όπως προβλέπεται στο Μέρος II, δεν θα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο περιορισμών (...) με εξαίρεση τους περιορισμούς που προβλέπονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι σε μία δημοκρατική κοινωνία (...) για την προστασία της δημόσιας τάξης, της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας υγείας ή των χρηστών ηθών». Κατά το περιεχόμενό τους οι ως άνω ρυθμίσεις έχουν την έννοια ότι απαγορεύεται να επιβληθεί σε οποιονδήποτε εργαζόμενο, ανεξαρτήτως της νομικής φύσης της εργασίας του, η υποχρέωση να εξακολουθήσει να ασκεί εργασία ή επάγγελμα, τη συνέχιση των οποίων πλέον δεν επιθυμεί, υπό τους κατ' εξαίρεση προβλεπόμενους στο νόμο περιορισμούς για λόγους αναγόμενους, μεταξύ άλλων, στην προστασία της εθνικής ασφάλειας (ΕΣ Ολ. 2323/2013, 1820/2014, 2491/2015, πρβ. ΣτΕ 1571/2010).

4. Περαιτέρω, στο άρθρο 64 του ν.δ/τος 1400/1973 «Περί καταστάσεων των Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων» (Α' 114), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004 (Α' 143/29.7.2004), ορίζεται ότι: «1. Οι απόφοιτοι από τα Ανώτατα Στρατιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Σ.Ε.Ι.) και τη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων (Σ.Σ.Α.Σ.) αξιωματικοί αναλαμβάνουν από την ονομασία τους ως Ανθυπολοχαγών, Σημαιοφόρων ή Ανθυποσημηναγών υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες Δυνάμεις (Ε.Δ.) για χρόνο διπλάσιο των ετών φοίτησής τους, όπως αυτά καθορίζονται από τους Οργανισμούς των Α.Σ.Ε.Ι. και τη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων (Σ.Σ.Α.Σ.) (...) 7. Αξιωματικοί του υγειονομικού σώματος, που αποκτούν με μέριμνα της υπηρεσίας εξειδίκευση, αναλαμβάνουν υποχρέωση παραμονής στις

Ε.Δ. για πέντε έτη (...) 11. Ο χρόνος φοίτησης στα Α.Σ.Ε.Ι. και τη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων (Σ.Σ.Α.Σ.) υπολογίζεται από την εγγραφή του μαθητή στη δύναμη της Σχολής μέχρι την ονομασία του ως Ανθυπολοχαγού, Σημαιοφόρου ή Ανθυποσημηναγού (...) 12. Ο χρόνος εκπαίδευσης ή φοίτησης, σύμφωνα με τις παραπάνω παραγράφους, υπολογίζεται από την έναρξη μέχρι τη λήξη της εκπαίδευσης ή φοίτησης. Στο χρόνο αυτό συνυπολογίζονται και οι προβλεπόμενες κατά το διάστημα αυτό διακοπές (...) 15. (...) Ο χρόνος εκπαίδευσης δεν προσμετράται για τη συμπλήρωση της αναλαμβανόμενης υποχρέωσης. 16. Όσοι εξέρχονται από το στράτευμα λόγω παραίτησης ή απόταξης ή λόγω υποβολής ειδικής έκθεσης αποστρατείας (...) υποχρεούνται να καταβάλουν υπέρ του Δημοσίου αποζημίωση ίση με το γινόμενο του βασικού μισθού του κατεχόμενου βαθμού επί τους υπολειπόμενους μήνες υποχρέωσης παραμονής στο στράτευμα. (...) Η αποζημίωση (...) καταλογίζεται και βεβαιώνεται ως δημόσιο έσοδο (...) 17. Η προηγούμενη παράγραφος δεν εφαρμόζεται για όσους εξέρχονται για λόγους υγείας».

5. Από τις προεκτεθείσες διατάξεις του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως ισχύουν, συνάγονται, τα εξής: (α) Οι αξιωματικοί που αποφοιτούν, μεταξύ άλλων, από τη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων (Σ.Σ.Α.Σ.), αναλαμβάνουν από την ονομασία τους ως Ανθυπολοχαγών, Σημαιοφόρων ή Ανθυποσημηναγών υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες Δυνάμεις για χρόνο διπλάσιο του χρόνου φοίτησής τους στην ως άνω Σχολή. (β) Για τους αξιωματικούς του Υγειονομικού Σώματος που εξειδικεύονται με μέριμνα της υπηρεσίας τους, εξακολουθεί να υφίσταται η προβλεπόμενη και από τις προγενέστερες ρυθμίσεις πρόσθετη υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες

Δυνάμεις για πέντε επιπλέον έτη. (γ) Κατά σύμφωνη προς την αρχή της αναλογικότητας ερμηνεία της διάταξης του εδαφ. β' της παρ. 15 του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, ο χρόνος που διανύεται από τους αξιωματικούς ιατρούς για την απόκτηση της ιατρικής ειδικότητας δεν δύναται να θεωρηθεί ως χρόνος εκπαίδευσης αλλά συνιστά χρόνο πραγματικής υπηρεσίας που προσμετράται στον πραγματικό χρόνο παραμονής τους στις ένοπλες δυνάμεις. δ) Οι αξιωματικοί δύνανται πλέον, σε αντίθεση με τα διαλαμβανόμενα στις προγενέστερες ρυθμίσεις της παραγράφου 17 του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, να αποχωρήσουν από τις ένοπλες δυνάμεις πριν από τη συμπλήρωση του χρόνου υποχρεωτικής παραμονής τους σ' αυτές. ε) Στην περίπτωση αυτή, υποχρεούνται να καταβάλουν αποζημίωση υπέρ του Δημοσίου ίση με το γινόμενο του βασικού μισθού του κατεχόμενου βαθμού επί τους υπολειπόμενους μήνες υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα, η οποία καταλογίζεται εις βάρος τους με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας ή του εξουσιοδοτηθέντος από αυτόν οργάνου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 92 παρ. 1 και 89 παρ. 2 του ν.δ/τος 721/1970.

6. Η ως άνω προβλεπόμενη υποχρέωση παραμονής στο στράτευμα, όπως, άλλωστε, και η συνακόλουθη υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης από αυτό, συνιστά θεμιτό περιορισμό του δικαιώματος των στρατιωτικών για ελεύθερη επιλογή, άσκηση και αλλαγή επαγγέλματος, καθόσον αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση σκοπού δημόσιου συμφέροντος, ήτοι της οργάνωσης και του προγραμματισμού των Ενόπλων Δυνάμεων για την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία τους και εκτέλεση της αποστολής τους, είναι δε σε κάθε περίπτωση συναφής προς το αντικείμενο

και τον χαρακτήρα του επαγγέλματος που οι αξιωματικοί επιλέγουν και της δημόσιας υπηρεσίας που αναλαμβάνουν. Συγκεκριμένα, το δημόσιο συμφέρον επιβάλλει οι Ένοπλες Δυνάμεις να διαθέτουν, ανάλογα με τις ανάγκες τους, διαρκώς αξιόμαχο και ειδικευμένο στελεχιακό δυναμικό, το οποίο, μάλιστα, εκπαιδεύεται με σχεδιασμό και δαπάνες του Δημοσίου και δεν επιτρέπεται να αποστερούνται αιφνίδια και πρόωρα των υπηρεσιών των ανώτερων στελεχών τους, καθόσον σε τέτοια περίπτωση ανατρέπεται πλήρως ο προγραμματισμός και η οργάνωσή τους και καθίσταται προβληματική η αποτελεσματικότητά τους κατά την άμυνα της χώρας (ΕΣ Ολ. 2491/2015, 3655/2013). Όσον αφορά, ειδικότερα, στους αξιωματικούς Υγειονομικού, ο ως άνω περιορισμός συνιστά μέτρο για την εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των στρατιωτικών νοσηλευτικών ιδρυμάτων και των μονάδων παροχής υπηρεσιών υγείας, προαπαιτούμενος όρος της οποίας είναι ο μακροπρόθεσμος προγραμματισμός των παρεχόμενων υπηρεσιών και η αποτροπή της αποδυνάμωσης αυτών δια της αποχώρησης του απαιτούμενου εξειδικευμένου προσωπικού (ΕΣ Ολ. 4710/2015). Περαιτέρω, η προβλεπόμενη στη διάταξη του άρθρου 64 παρ. 16 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο αποχώρησης του αναιρεσείοντος από την υπηρεσία (δηλαδή μετά την αντικατάστασή του με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004), υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης αποτελεί αναγκαίο μέτρο, καθώς συνιστά αντιστάθμισμα για την αποκατάσταση της οικονομικής επιβάρυνσης που συνεπάγεται για το Δημόσιο η απώλεια εξειδικευμένου προσωπικού εκπαιδευθέντος με δαπάνες του Δημοσίου, προκειμένου να καλύψει ανάγκες του Κράτους συναφείς με την εθνική άμυνα. Ως δαπάνες δε, νοούνται όχι μόνο οι άμεσες, στις οποίες υποβλήθηκε το

Δημόσιο κατά τη φοίτηση των στρατιωτικών (σίτιση, ένδυση, καταβολή χρηματικού βοηθήματος κ.λπ.), αλλά και το έμμεσο διοικητικό κόστος για την ομαλή λειτουργία των στρατιωτικών σχολών (στέγαση, θέρμανση, εξοπλισμός, μισθοί προσωπικού κ.λπ.). Επίσης, νοούνται και οι δαπάνες που προκύπτουν για την κάλυψη της κενούμενης θέσης του παραιτούμενου στρατιωτικού, τις υπηρεσίες του οποίου στερείται το Δημόσιο ακούσια, πρόωρα και αιφνιδιαστικά, παρότι σε όλες τις φάσεις της εκπαίδευσης και της ειδίκευσης, σε περίπτωση αξιωματικού Υγειονομικού, του καταβάλλει χρηματικά βοηθήματα ή αποδοχές (ΕΣ Ολ. 4710/2015). Η αποζημίωση δε αυτή υπολογίζεται κατά αντικειμενικό τρόπο αφενός βάσει των αποδοχών του βαθμού που κατέχει το στέλεχος που αποχωρεί και αφετέρου βάσει των υπολειπόμενων μηνών υποχρεωτικής παραμονής του στο στράτευμα, κατά τους οποίους το Δημόσιο θα αναγκασθεί να τους αντικαταστήσει με άλλους επαγγελματίες αντίστοιχης εκπαίδευσης και εμπειρίας. Συνεπώς, η ανωτέρω αποζημίωση δεν συνιστά ποινή ή εν γένει κύρωση, έχει δε χαρακτήρα αποκαταστατικό των δαπανών στις οποίες υποβάλλεται το Δημόσιο (βαρυνόμενο, μάλιστα, σε όλες τις φάσεις της εκπαίδευσης με την καταβολή στους εκπαιδευόμενους στρατιωτικούς οικονομικού βοηθήματος ή αποδοχών και ασφαλιστικών παροχών), προκειμένου να δημιουργήσει επαγγελματίες στρατιωτικούς, τις υπηρεσίες των οποίων στερείται ακούσια, πρόωρα και αιφνιδιαστικά. Και ναι μεν η εν λόγω υποχρέωση μπορεί να λειτουργεί και ως αντικίνητρο, αποτρέποντας την πρόωρη αποχώρηση των στρατιωτικών από το στράτευμα, τούτο όμως αποτελεί απότερη συνέπεια της θέσπισής της που δεν αλλοιώνει τον κατά τα ανωτέρω αποκαταστατικό χαρακτήρα της (ΕΣ Ολ. 1139/2017).

7. Περαιτέρω, η υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες Δυνάμεις κατά το καθοριζόμενο στον νόμο χρονικό διάστημα, η αθέτηση της οποίας συνεπάγεται την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης υπέρ του Δημοσίου από τον προώρως αποχωρούντα στρατιωτικό, δεν δύναται να χαρακτηριστεί ως μορφή αναγκαστικής εργασίας. Και τούτο, διότι όποιος επιλέγει το επάγγελμα του στρατιωτικού γνωρίζει εκ των προτέρων το εύρος των υποχρεώσεων που η συγκεκριμένη εργασία συνεπάγεται, η οικεία δε υποχρέωση συνιστά εύλογο περιορισμό ατομικού δικαιώματος, ενόψει και του προβλεπόμενου χρόνου παραμονής (μετά την αντικατάσταση της παραγράφου 1 του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973 με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004), ενώ δικαιολογείται από τον προαναφερόμενο επιδιωκόμενο σκοπό δημοσίου συμφέροντος (ΕΣ Ολ. 2325, 2649/2013, 2491, 2492/2015). Ειδικότερα, η μέριμνα του Κράτους να αποδώσει η επένδυσή του για την εκπαίδευση των αξιωματικών και να διασφαλίσει επαρκή στελέχωση για μια ανάλογη με τις ανάγκες του περιόδο δικαιολογεί την απαγόρευση της αποχώρησης από το στράτευμα για ορισμένο χρονικό διάστημα και την επιβολή, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης, της υποχρέωσης καταβολής αποζημίωσης, η οποία θα καλύπτει τα έξοδα διατροφής, διαμονής και εκπαίδευσης που είχε αναλάβει το Δημόσιο κατά τα χρόνια της φοίτησης, ενώ συγχρόνως χορηγούσε σε αυτούς μισθό και προνόμια κοινωνικής ασφάλισης (ΕΔΔΑ απόφ. Χίτος κατά Ελλάδα, 12.5.2015, παρ. 94). Η υποχρέωση αυτή τελεί σε σχέση αναλογίας με τα προνόμια που συνδέονται με το επάγγελμα του αξιωματικού, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η επαγγελματική ασφάλεια. Λαμβανομένου δε υπόψη και του γεγονότος ότι οι αξιωματικοί κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους λαμβάνουν μισθό, η

υποχρέωση, όσων εξ αυτών επιθυμούν να αποχωρήσουν από το στράτευμα πριν από την προβλεπόμενη υποχρεωτική περίοδο υπηρεσίας, να επιστρέψουν στο Δημόσιο τα έξοδα, στα οποία υποβλήθηκε για να τους εκπαιδεύσει, φαίνεται να είναι πλήρως δικαιολογημένη (ΕΔΔΑ Χίτος κατά Ελλάδα, ό.π., σκ. 100, ΕΣ Ολ. 7408/2015).

8. Τέλος, ο καθορισμός του τρόπου υπολογισμού της αποζημίωσης ευθέως από το νόμο χωρίς να καταλείπεται στη διοίκηση η ευχέρεια να λάβει υπόψη της το πραγματικό κόστος, καθ' έκαστον καταλογιζόμενο, δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας ή σε άλλη εν γένει υπερνομοθετικής ισχύος αρχή, δεδομένου ότι ο κοινός νομοθέτης, προς θεραπεία της αρχής της ασφάλειας του δικαίου και αποφυγή αυθαιρεσιών ή υπερβολικών δικαστικών διενέξεων, δύναται, ύστερα από στάθμιση στο δικό του επίπεδο των θεμιτών συμφερόντων που πρέπει να τελούν σε δίκαιη ισορροπία, να θέσει προς ρύθμιση της βιοτικής σχέσης που έχει ανάγκη της επέμβασής του, γενικούς και αφηρημένους κανόνες άμεσης εφαρμογής, οι οποίοι, για τους λόγους που μόλις εκτέθηκαν, δεν καταλείπουν έδαφος περαιτέρω σταθμίσεων εκ μέρους των οργάνων που καλούνται να τους εφαρμόσουν. Εφόσον δε, όπως έγινε δεκτό εν προκειμένω, η στάθμιση στο νομοθετικό επίπεδο κρίνεται εύλογη, δεν τίθεται ζήτημα συνταγματικότητας από την ευθεία εφαρμογή του κανόνα που προέκυψε από τη στάθμιση αυτή σε συγκεκριμένη, εξατομικευμένη περίπτωση (ΕΣ Ολ. 1139/2017, 1391/2018).

9. Στην υπό κρίση υπόθεση, το δικάσαν Τμήμα, με την προσβαλλόμενη απόφασή του, κατά την αναιρετικά ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του, δέχθηκε τα εξής: Ο εκκαλών και ήδη αναιρεσειών φοίτησε στη Στρατιωτική

Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων – Σ.Σ.Α.Σ. (Τμήμα Ιατρικής) και μετά την αποφοίτησή του ονομάστηκε Ανθυπολοχαγός (ΥΙ) και ανέλαβε, κατά το άρθρο 64 παρ. 1 του ν.δ/τος 1400/1973, υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες Δυνάμεις για χρονικό διάστημα διπλάσιο του χρόνου φοίτησής του, ήτοι 12 έτη. Στη συνέχεια, ο αναιρεσείων τοποθετήθηκε, με μέριμνα της υπηρεσίας του, αρχικά στη ... Χειρουργική Κλινική του ... Στρατιωτικού Νοσοκομείου ..., όπου διατέλεσε έμμισθος εσωτερικός βοηθός κατά το χρονικό διάστημα από 10.12.2001 έως 9.12.2003 και, ακολούθως, δυνάμει της .../18.12.2003 απόφασης του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας (ΚΕ.Σ.Υ.), ως άμισθος υπεράριθμος στρατιωτικός, στο Γ.Ν.Α. ..., όπου ειδικεύτηκε στη γενική χειρουργική έως και 18.4.2008. Μετά την ολοκλήρωση της εξειδίκευσης ο ανωτέρω ανέλαβε πρόσθετη υποχρέωση παραμονής στο στράτευμα για πέντε (5) επιπλέον έτη και, επομένως, η συνολική υποχρέωση παραμονής του στις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων ανήλθε σε 17 έτη (βλ. το .../14.1.2009 έγγραφο του Διευθυντή της Διεύθυνσης Μόνιμου Στρατιωτικού Προσωπικού /4^α του Γ.Ε.Σ.). Κατόπιν της από 7.4.2008 αίτησης παραίτησής του, η οποία έγινε δεκτή με τη .../12.6.2008 απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας, τέθηκε σε αποστρατεία με το από ... π.δ/γμα (Γ' ...) και στις 13.10.2008 διεγράφη από τη δύναμη των εν ενεργεία στελεχών του Ελληνικού Στρατού. Δεδομένης δε της κατά τα προεκτεθέντα αναληφθείσας από τον ανωτέρω υποχρέωσης παραμονής, εκδόθηκε, κατ' επίκληση του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, η .../20.8.2009 πράξη του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού (Διεύθυνση Οικονομικού/3^α), με την οποία καταλογίστηκε εις βάρος του το ποσό των 166.920 ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί στο γινόμενο του βασικού μισθού που

ελάμβανε κατά την έξοδό του από την ενεργό υπηρεσία, επί το, κατά το Γ.Ε.Σ., υπολειπόμενο χρονικό διάστημα υποχρεωτικής παραμονής του σ' αυτή, από 13 έτη και 5 ημέρες (1070 ευρώ X 156 (κατά στρογγυλοποίηση) μήνες). Έφεση του αναιρεσιόντος κατά της προαναφερόμενης καταλογιστικής πράξης έγινε εν μέρει δεκτή με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, με την οποία κρίθηκε ότι για τον υπολογισμό του συνολικού χρόνου της πραγματικής υπηρεσίας του αναιρεσιόντος έπρεπε να ληφθεί υπόψη και ο χρόνος της εξειδίκευσης αυτού στη γενική χειρουργική, ήτοι το χρονικό διάστημα από 10.12.2001 έως και 11.1.2008 (6 έτη, 1 μήνας και 2 ημέρες). Με το συνυπολογισμό δε και του ανωτέρω χρονικού διαστήματος ο χρόνος πραγματικής υπηρεσίας του ανερχόταν συνολικά σε δέκα (10) έτη και είκοσι επτά (27) ημέρες και το υπολειπόμενο χρονικό διάστημα υποχρεωτικής παραμονής του στο στράτευμα σε έξι (6) έτη, έντεκα (11) μήνες και τρεις (3) ημέρες, ενόψει της προαναφερθείσας από 17 έτη αναληφθείσας υποχρέωσής του. Με βάση την παραδοχή αυτή, περιορίστηκε το ποσό του καταλογισμού στο ποσό των ογδόντα οκτώ χιλιάδων εννιακοσίων δεκαεπτά ευρώ (88.917 ευρώ), το οποίο αντιστοιχεί στον ως άνω υπολογιζόμενο υπολειπόμενο χρόνο παραμονής του αναιρεσιόντος στο στράτευμα (1.070 ευρώ X 83 μήνες και 3/30).

10. Με τον πρώτο λόγο της ένδικης αίτησης, κατ' εκτίμηση αυτού, προβάλλεται ότι το δικάσαν Τμήμα, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή του άρθρου 1 του ν. 3257/2004 προσέδωσε σ' αυτό ανεπίτρεπτη αναδρομικότητα, αν και εισάγει δυσμενέστερο καθεστώς σε σχέση με το προϊσχύσαν του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, στο οποίο είχε υπαχθεί ο αναιρεσιώντων κατά την εισαγωγή του στη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών

Σωμάτων (Σ.Σ.Α.Σ.), οπότε και ανέλαβε την υποχρέωση παραμονής του στις ένοπλες δυνάμεις. Ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, διότι η διάταξη του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973 έπαυσε να ισχύει μετά την αντικατάστασή της με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004, το οποίο, κατά την αληθή έννοια αυτού, δεν έχει αναδρομική ισχύ, αλλά εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις των στρατιωτικών που αποχωρούν από την ενεργό υπηρεσία μετά την έναρξη ισχύος του (30.7.2004), ανεξαρτήτως του χρόνου ανάληψης της υποχρέωσης παραμονής τους στο στράτευμα, πολλώ δε μάλλον του χρόνου εισόδου αυτών στην οικεία στρατιωτική Σχολή, δεδομένου, άλλωστε, και του ότι δεν υφίσταται μεταβατική διάταξη, η οποία να ρυθμίζει άλλως το χρόνο και την έκταση ισχύος του (βλ. ΕΣ Ολ. 1139/2017, 4710/2015, πρβλ. ΕΣ Ολομ. 1892/2009). Άλλωστε, το νομοθετικό πλαίσιο που θεσπίζεται με τις διατάξεις του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως αυτό ισχύει μετά τις τροποποιήσεις που επέφερε το άρθρο 1 του ν. 3257/2004, ρυθμίζει συνολικά επί το ευμενέστερο, σε σχέση με το προϊσχύσαν, τα ζητήματα των δεσμεύσεων που αναλαμβάνουν οι αξιωματικοί, δοθέντος ότι αφενός επιτρέπεται πλέον η παραίτηση των αξιωματικών πριν από τη συμπλήρωση του ανειλημμένου χρόνου παραμονής τους στις τάξεις των ενόπλων δυνάμεων και αφετέρου η βασική υποχρέωση λόγω της φοίτησής τους στην οικεία Σχολή περιορίστηκε στο διπλάσιο του χρόνου αυτής, αντί του τριπλάσιου που προβλεπόταν αρχικά. Συνεπώς, εφόσον ο αναιρεσείων αποφάσισε να αποχωρήσει από την υπηρεσία υπό το, σε κάθε περίπτωση, ουσιωδώς ευμενέστερο στο σύνολό του καθεστώς του ως άνω τροποποιημένου πλέον ν.δ/τος 1400/1973, στις υποχρεώσεις του οποίου όφειλε να συμμορφωθεί (πρβλ. ΕΔΔΑ, Χίτος κατά Ελλάδα, ό.π., παρ.

97), το Τμήμα ορθώς έκρινε ότι εν προκειμένω εφαρμοστέα τυγχάνει η διάταξη του άρθρου 64 του ως άνω διατάγματος, όπως ισχύει μετά την αντικατάστασή του με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004.

11. Με το δεύτερο λόγο της ένδικης αίτησης προβάλλεται ότι κατ'εσφαλμένη ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 64 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως ισχύουν, κρίθηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι οι ρυθμίσεις αυτές δεν τελούν σε αντίθεση προς τις διατάξεις των άρθρου 1 παρ. 2 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 1426/1984 και προς την απορρέουσα από το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας. Ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στις σκέψεις 6 και 7 της παρούσας.

12. Με τον τρίτο λόγο της ένδικης αίτησης προβάλλεται ότι κατ'εσφαλμένη ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως ισχύουν, κρίθηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης υπέχουν και οι αποχωρούντες, κατόπιν υποβολής αίτησης αποστρατείας, που θεμελιώνουν συνταξιοδοτικό δικαίωμα, όπως ο αναιρεσείων, σε περίπτωση δε που οι εν λόγω διατάξεις συμπεριλάμβαναν και την κατηγορία αυτή έπρεπε για την ψήφισή τους να τηρηθεί η προβλεπόμενη από το άρθρο 73 παρ. 2 του Συντάγματος διαδικασία λόγω των συνταξιοδοτικών τους συνεπειών. Ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, διότι η εν λόγω υποχρέωση, με τη ρητή εξαίρεση της αποχώρησης του στρατιωτικού για λόγους υγείας, εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τη μη εκπλήρωση της ως άνω θεσπιζόμενης υποχρέωσης παραμονής στις τάξεις των ενόπλων δυνάμεων, ανεξάρτητα από την αιτία εξόδου από την υπηρεσία (αίτηση αποστρατείας ή

παραίτησης). Περαιτέρω, για την ψήφιση των ως άνω διατάξεων δεν απαιτείτο η τήρηση της προβλεπόμενης στο άρθρο 73 παρ. 2 του Συντάγματος διαδικασίας, αφού η μη εκπλήρωση της ανειλημμένης υποχρέωσης παραμονής του στρατιωτικού στις ένοπλες δυνάμεις για ορισμένο χρόνο δεν ασκεί επιρροή στη χορήγηση σ' αυτόν σύνταξης, εφόσον συμπληρώνει τον απαιτούμενο από τις οικείες διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα χρόνο συντάξιμης υπηρεσίας για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος (ΕΣ Ολ 1139/2017).

13. Με τον τέταρτο λόγο της ένδικης αίτησης, όπως αναπτύσσεται με το από 2.5.2017 υπόμνημα, προβάλλεται ότι κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή του άρθρου 64 παρ. 16 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως ισχύει, το δικάσαν Τμήμα έκρινε αφενός μεν ότι ο προβλεπόμενος από τις εν λόγω διατάξεις τρόπος υπολογισμού της αποζημίωσης και ειδικότερα η υποχρέωση επιστροφής στο Δημόσιο μη καταβληθεισών αποδοχών, άλλως ο καταλογισμός εις βάρος του προώρως αποχωρούντος αξιωματικού δυσανάλογου ποσού, δεν έρχεται σε αντίθεση προς την απορρέουσα από το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας, αφετέρου δε ότι ο επίδικος καταλογισμός, ο οποίος και μετά τον περιορισμό του με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, λόγω της προσαύξησής του με τόκους, ανέρχεται στο ποσό των 166.460,26 ευρώ (88.917 ποσό καταλογισμού + 76.000 τόκοι), τελεί σε πρόδηλη δυσαναλογία με τον υπηρετούμενο σκοπό και αντίκειται στις αρχές της αναλογικότητας, της εύρυθμης και χρηστής διοίκησης και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, ενόψει και της σοβαρότατης βλάβης που θα επιφέρει η καταβολή του ποσού αυτού στον ίδιο και την οικογένειά του. Προσκομίζει δε το πρώτον κατ' αναίρεση το .../27.3.2012 έγγραφο του Διευθυντή Οικονομικού του Γ.Ε.Σ.,

σύμφωνα με το οποίο το κόστος εκπαίδευσης σπουδαστή της Σ.Σ.Α.Σ. από την ημερομηνία εισαγωγής του μέχρι την ορκωμοσία του, κατά τα έτη 2012 - 2018, ανερχόταν σε 31.195,89 ευρώ. Ο λόγος αυτός, κατά το πρώτο σκέλος του, είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, διότι, σύμφωνα και με όσα εκτέθηκαν στη σκέψη 8 της παρούσας, ο καθορισμός του τρόπου υπολογισμού της αποζημίωσης ευθέως από το νόμο, κατά γενικό και αντικειμενικό τρόπο, βάσει των αποδοχών του βαθμού που κατέχει το στέλεχος που αποχωρεί και των υπολειπόμενων μηνών υποχρεωτικής παραμονής του στο στράτευμα, χωρίς να καταλείπεται στη διοίκηση η ευχέρεια να λάβει υπόψη της το πραγματικό κόστος καθ' έκαστον καταλογιζόμενο, δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Ομοίως απορριπτέος είναι ο λόγος αυτός και κατά το δεύτερο σκέλος του και ειδικότερα κατά την αιτίαση ότι εσφαλμένα το Τμήμα έκρινε ότι ο επίδικος καταλογισμός δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Τούτο διότι, όπως εκτέθηκε στη σκέψη 8, εφόσον η στάθμιση στο νομοθετικό επίπεδο κρίνεται εύλογη, δεν τίθεται ζήτημα συμβατότητας προς την αρχή της αναλογικότητας από την ευθεία εφαρμογή του κανόνα που προέκυψε από τη στάθμιση αυτή σε συγκεκριμένη, εξατομικευμένη περίπτωση. Σε κάθε περίπτωση, από την παραδεκτή επισκόπηση του δικογράφου της ασκηθείσας από τον ήδη αναιρεσείοντα έφεσης κατά της καταλογιστικής πράξης δεν προκύπτει ότι αυτός προέβαλε ενώπιον του Τμήματος ειδικότερους ισχυρισμούς σε σχέση με την προσωπική και οικονομική του κατάσταση ή άλλες κρίσιμες περιστάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν ενδεχομένως να διαφοροποιήσουν τις ανωτέρω παραδοχές κατά τη στάθμιση των μειονεκτημάτων και των προνομίων από την πρόωρη αποχώρησή του στην προκειμένη περίπτωση, πολλώ μάλλον να στοιχειοθετήσουν διακινδύνευση της

διαβίωσης αυτού και της οικογένειάς του, ενώ ο ισχυρισμός του περί προσαύξησης του καταλογισθέντος ποσού με τόκους, πέραν του ότι δεν είχε προταθεί ενώπιον του δικάσαντος Τμήματος, δεν συναρτάται με ανααιρετικά ελεγχόμενη πλημμέλεια της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, αλλά με τη συμπεριφορά του ιδίου του αναιρεσειόντος ως προς την επιλογή του χρόνου καταβολής του καταλογισθέντος εις βάρος του ποσού. Εξάλλου, από το προσκομιζόμενο έγγραφο του Γ.Ε.Σ. προκύπτει το κόστος του Δημοσίου (μη χρηματικές παροχές) για την εκπαίδευση ενός σπουδαστή της Σ.Σ.Α.Σ. που εισάγεται το έτος 2012 για όλη τη διάρκεια της φοίτησής του (5 έτη), ενώ στην έννοια της αποζημίωσης περιλαμβάνονται όχι μόνον οι δαπάνες (άμεσες και έμμεσες), στις οποίες υπεβλήθη το Δημόσιο για την εκπαίδευση κ.λπ. του προώρως αποχωρούντος, αλλά και οι δαπάνες που προκύπτουν για την κάλυψη της κενούμενης θέσης του. Τέλος, απορριπτέα ως αβάσιμη είναι και η ειδικότερη αιτίαση ότι το Τμήμα εσφαλμένα έκρινε ότι ο επίδικος καταλογισμός δεν αντίκειται στις αρχές της χρηστής και εύρυθμης διοίκησης και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης με την επιβολή εις βάρος του αναιρεσειόντος ενός υπέρμετρου ποσού, καθόσον αυτός, όταν επέλεξε την καριέρα του στρατιωτικού ιατρού, γνώριζε το εύρος των υποχρεώσεων που είχε αναλάβει και συγκεκριμένα την επιβολή του διοικητικού μέτρου του καταλογισμού σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησής του από τις ένοπλες δυνάμεις, το οποίο, τόσο υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς (βλ άρθρο 64 του ν.δ/τος 1400/1973 πριν την αντικατάστασή του με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004), όσο και υπό το ισχύον κατά το χρόνο αποχώρησής του από το στράτευμα (άρθρο 1 του ν. 3257/2004), καθορίζεται με βάση το βασικό μισθό του κατεχόμενου βαθμού

σε συνάρτηση με τους υπολειπόμενους μήνες υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα.

14. Κατά τη γνώμη, όμως, των Συμβούλων Βασιλικής Σοφιανού και Δέσποινας Τζούμα που μειοψήφησαν, το δικάσαν Τμήμα, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων της παρ. 16 του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, που ίσχυαν κατά τον κρίσιμο για την επίδικη υπόθεση χρόνο, με τις οποίες θεσπίζεται τεκμαρτός τρόπος υπολογισμού της αποζημίωσης που οφείλει να καταβάλει ο στρατιωτικός σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησής του, λόγω παραίτησης ή αίτησης αποστρατείας, από τις ένοπλες δυνάμεις, καθώς και των άρθρων 20 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α. και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αυτής, κατ' εκτίμηση του σχετικού λόγου, δεν προέβη, ενόψει και του ισχυρισμού του αναιρεσείοντος που είχε προβληθεί ενώπιον του Τμήματος περί του δυσανάλογου του επίδικου καταλογισμού και της παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, σε αιτιολογημένη *in concreto* κρίση σχετικά με το εάν κατά την επιβολή του εν λόγω μέτρου τηρήθηκε μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ των περιουσιακών δικαιωμάτων του αναιρεσείοντος και του δημόσιου συμφέροντος που υπηρετούν οι σχετικές διατάξεις (πρβλ. αποφ. ΕΔΔΑ Χίτος κατά Ελλάδα, 4.6.2015, παρ. 101 επ., Λιοναράκης κατά Ελλάδα, 5.7.2007, παρ. 46), στέρησε δε από αυτόν την παροχή πλήρους και ουσιαστικής δικαστικής προστασίας (πρβλ. αποφ. ΕΔΔΑ Albert et Le Compte κατά Βελγίου, 10.2.1983, Chevrol κατά Γαλλίας, 13.2.2003, Γιαννούσης κατά Ελλάδος, 14.2.2006, Sigma Radio Television Ltd κατά Κύπρου, 21.7.2011). Ειδικότερα, το δικάσαν Τμήμα, ενόψει και των σχετικών ισχυρισμών του αναιρεσείοντος που είχαν προβληθεί ενώπιόν του, όφειλε να σταθμίσει αφενός

μεν την πραγματική ζημία του Δημοσίου, δηλαδή τα άμεσα και έμμεσα λειτουργικά κόστη της Σχολής ανά σπουδαστή, τις δαπάνες μισθοδοσίας και ασφάλισης του αναιρεσειόντος, αφετέρου δε την αποτίμηση του οφέλους που αυτός απέκτησε (επαγγελματική ασφάλεια, μισθός, κοινωνική ασφάλιση), σε συνάρτηση και με την προσωπική και την οικονομική του κατάσταση. Τα μεγέθη δε αυτά, που συνιστούν και τα πλέον πρόσφορα στοιχεία για την εύρεση έστω κατά προσέγγιση της ζημίας του Δημοσίου και για τη διάγνωση της τήρησης της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των περιουσιακών δικαιωμάτων του αναιρεσειόντος και του δημόσιου συμφέροντος, είναι μεν δυσχερές να προσδιορισθούν στο επίπεδο της γενικής και αφηρημένης νομοθετικής ρύθμισης, παραδοχή που δικαιολογεί την κατ' αρχήν συμβατότητα της επίμαχης ρύθμισης του άρθρου 64 παρ. 16 του ν.δ/τος 1400/1973 προς την αρχή της αναλογικότητας και το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., δεν είναι, όμως, κατά κοινή πείρα, ανέφικτο να προσδιορισθούν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση προκειμένου να καθίσταται δυνατός ο έλεγχος του τελευταίου στάδιου συμβατότητας του επίδικου διοικητικού μέτρου προς τις ανωτέρω υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, δηλαδή η τήρηση της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων του αναιρεσειόντος και του δημόσιου συμφέροντος. Στο πλαίσιο δε αυτό το Τμήμα όφειλε, ερμηνεύοντας το άρθρο 96 της Δικονομίας του Ελεγκτικού Συνεδρίου (π.δ. 1225/1981) περί της επίρριψης σε κάθε διάδικο του βάρους απόδειξης των πραγματικών ισχυρισμών του (παρ. 1), σε περίπτωση δε τεκμηρίου σ' αυτόν που βλάπτεται από την εφαρμογή του (παρ. 2), υπό το φως των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 της Ε.Σ.Δ.Α. και της από αυτά απορρέουσας αρχής της ισότητας των όπλων, να διατάξει

αποδείξεις επιρρίπτοντας σε κάθε διάδικο το βάρος να προσκομίσει τα στοιχεία που εμπίπτουν στη σφαίρα γνώσης εκάστου (πρβλ. ΕΔΔΑ Fadeyeva κατά Ρωσίας, 9.6.2005, παρ. 79, Aktas κατά Τουρκίας, 30.1.2001, παρ. 272). Δοθέντος δε ότι το Δημόσιο έχει ευχερή πρόσβαση στα στοιχεία που αφορούν στη ζημία του, έπρεπε να διαταχθεί να προσκομιστούν από τα αρμόδια όργανα στοιχεία από τα οποία να προκύπτει το κόστος (άμεσο και έμμεσο) των μη χρηματικών παροχών που δαπανήθηκαν από το Δημόσιο από την εισαγωγή του αναιρεσείοντος στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων μέχρι την αποφοίτησή του από αυτή, καθώς και στοιχεία που αφορούν το κόστος ασφάλισής του κατά τα έτη αυτά και τα τυχόν διαφυγόντα κέρδη του Δημοσίου από την πρόωρη αποχώρησή του από τις ένοπλες δυνάμεις. Εξάλλου, στο πλαίσιο εξέτασης της συμβατότητας του επίδικου καταλογισμού προς την αρχή της αναλογικότητας και το άρθρο 4 παρ. 2 της Ε.Σ.Δ.Α. και ειδικότερα εάν κατά την επιβολή του εν λόγω μέτρου τηρήθηκε μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ της ελευθερίας της εργασίας του αναιρεσείοντος αφενός και του δημοσίου συμφέροντος που υπηρετούν οι επίμαχες διατάξεις αφετέρου, το Τμήμα όφειλε να εκτιμήσει και το γεγονός ότι δεν αναφερόταν στην καταλογιστική πράξη η δυνατότητα του αναιρεσείοντος να καταβάλει το ποσό του καταλογισμού σε δόσεις, το οποίο, όπως προκύπτει από την επισκόπηση των διαδικαστικών εγγράφων της κατ' έφεση δίκης, είχε προβληθεί από αυτόν ενώπιον του δικάσαντος Τμήματος (αποφ. ΕΔΔΑ Χίτος κατά Ελλάδα, ό.π., παρ. 108). Κατά συνέπεια, ο σχετικός λόγος αναίρεσης παρίσταται βάσιμος και, συνακόλουθα, η ένδικη αίτηση αναίρεσης πρέπει να γίνει δεκτή και να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση. Πλην, όμως, η γνώμη αυτή δεν εκράτησε.

15. Τέλος, το αίτημα του αναιρεσειόντος να διαταχθεί η αρμόδια Δ.Ο.Υ. να διαγράψει τους τόκους με τους οποίους προσαυξήθηκε το ποσό του καταλογισμού, απαραδέκτως προβάλλεται με την ένδικη αίτηση, προεχόντως διότι δεν αφορά σε πλημμέλεια της προσβληθείσας με την έφεση καταλογιστικής πράξης επί της οποίας εκδόθηκε η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, δοθέντος ότι το ποσό του καταλογισμού αυξήθηκε με τόκους υπερημερίας μετά την έκδοση της εν λόγω πράξης, λόγω της μη καταβολής του ως άνω χρέους του αναιρεσειόντος προς το Δημόσιο. Το αίτημα δε αυτό αφορά στη διαδικασία της διοικητικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση της σχετικής απαίτησης του Δημοσίου και μπορεί να προβληθεί με το ένδικο βοήθημα της ανακοπής κατά των πράξεων που εκδίδονται στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής.

16. Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, η υπό κρίση αίτηση πρέπει ν' απορριφθεί ως αβάσιμη στο σύνολό της. Απορριπτομένης της αίτησης αναίρεσης, πρέπει να διαταχθεί η κατάπτωση του κατατεθέντος για την άσκηση της παραβόλου υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου (άρθρο 73 παρ. 4 του Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο ν. 4129/2013, Α' 52).

Για τους λόγους αυτούς

Απορρίπτει την αίτηση. Και

Διατάσσει την κατάπτωση του παραβόλου υπέρ του Δημοσίου.

Κρίθηκε και αποφασίστηκε στην Αθήνα, στις 13 Ιουνίου 2018.

Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΘΕΟΤΟΚΑΤΟΥ

Η ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΟΦΙΑΝΟΥ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ

Δημοσιεύθηκε σε έκτακτη δημόσια συνεδρίαση, στις 10 Ιουλίου 2020.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΡΜΑΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ